

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismeretek terjesztésére.

43.)

Kijön minden szombaton.

(December 20-kán 1834.)

Született vakok.

Egy szemtanu ezt adja elő: midőn legelsőben meglátogatám a vakok intézetét S. Victor utcán Párisban, vezetöm mindenek előtt a könyvnyomtató műhelyt látatá velem, hol a legügyesebb vakok valának; közülök néhány kísérete bennünket. „Hogy mozoghatnak oly szabadon és biztosan, kérdém tőlök, mikor semmit sem látnak? Akkor a tapogató érzéket vesszük segítségül — felelé egyik közülök, de melly nálunk nagyon különbözik az önéktől. Nevezetesen a fül és az ahoz legközelebb eső arczrészek vezetnek bennünket. Ha eddig előttünk ismeretlen helyhez közeledünk, fülünket feszítjük úgy szólván a levegő lebegésére, ha még is bizonytalanságban vagyunk, összeütjük kezünket, vagy dobantunk lábunkal, 's az erősebb vagy gyengébb hang értesít, nagy, vagy kicsiny-e a szoba, mellyben vagyunk, és mily távolságra állunk a faltól, ablaktól, ajtótól. A fül tehát, az által, hogy vele hallunk és egyszer'smind érzünk, tulajdonkénti vezetőnk, és közülünk azok, kik szerencsétlenségre egy kissé siketek, igen rossz kedvűek. Csak egy kendő köttessék keresztül fejünkön, hogy fülünket eltakarja, nem vagyunk képesek, hogy magunkban menjünk, mert kezeink végre nagyon keveset segítenek rajtunk.

Ezen érdekes felvilágosítás után figyelmezők eselekvéseikre és munkájikra. Ők épen úgy illetik meg a tárgyakat ujjaik hegyével, mint mi a kik látunk. Csak hogy ők minden oldalról megfogják és megtapogatják, 's az a körülmény néha sokkal feljebb emeli őket nálunknál. Mert míg mi szemekkel csak egy, még pedig csak felső felét vesszük észre a tárgynak 's ismerjük meg, ők a tárgy egész kerületét megismerik egyszerre a tapogató által.

Ugyanazon könyvműhelyben 30 — 40 ezer darabból álló könyvtár vala; felettébb kívántam látni, miképen olvasnak a kis vakok. Az ő betűjök fejérek, magasan kiállók, mellyeket igen ügyesen tudnak összerakni. Nem olvasnak ugyan oly gyorsan mint mi, mert nekik annyi idő kell egy kitételhez, hogy mi az alatt egy jó lapot olvashatunk; de ők ésszel olvasnak, azért nem vesztegetik az időt mint mi, figyelmetlen és hasztalan végig futással a könyveken, mire a betűk esupa látása 's a szavak, a nélkül hogy tartalmukról gondolkodnánk, könnyen szoktak esábitani. Ők keveset olvasnak, de az olyan munka, mellynek minden szava átment kezeiken, örökre elméjökben marad. Ilyen olvasás által valóban eggyé lesznek kedvencz írójokkal, 's ezen tekintetben hasonlítanak a mezei emberhez, kinek könyvtára gyakran csak a bibliából, zsol-tárból és Hübner-ből áll, 's ezekbe úgy beolvassa magát, hogy tartalmát egész életében sem felejtí el.

Azonkívül ezen vakoknak külsején valami tulajdonos elégtelenedést vettem észre, minek alkalmasint az lehet oka, hogy eleinte a látás hiánya bizonytalanságot, vagy csaknem valami otrombaságot támaszt a vaknak testtartásában; utóbb pedig, mikor ez a levegő nyomása által főképen az arczra, a helyről megfogásokat tanul magának szerezni, előre tartja arczulatját, úgy hogy álla, melly már a nélkül is előre hajlik, nagyon kiáll. Ehez járul még, hogy ezen szerencsétlenek közül sokan a himlő által veszték el látásukat, melly himlő nagyon visszahagyja helyét. — De továbbá, mi adja az arczulatnak amaz ész- és érzésbeli jelentőséget, melly gyakran oly széppé 's kellemessé teszi azt? Nem csupán az elmés, nem a megelégedett mosolygás, nem a beszélő, eleven tekintet, nem, mind ezeknél inkább a fej minden organaminak harmoniás munkássága? Csak

az által, hogy szemekink' segítségével másokon vagy magunkon, mintegy tükörben, idomzatot és szépséget vettünk észre az arczvonásokban; tanuljuk meg mindkettőt becsülni, 's vagy megtartani vagy sajátunká tenni.

Másik tulajdonság, melly által egy fiatal vaknak arczulatja eléktelenedik, a' bámulásig keskeny homlok, mellyet messzire benő a' haj. Ez a' bélyegjegy annál fontosabbnak látszik, mivel a' homlok csak azoknál igen kicsiny, kik vagy vakon születtek, vagy korán megvakultak. Több vakot is láttam, kiket ezen szerencsétlenség tizedik esztendejük után ért, 's azt találtam, hogy homlokuk csaknem oly magas volt mint a' miénk. Minden bizonytal nagy befolyást lehet tulajdonítani az érzékeknek és kivált a' látásnak ideáink' kiképzésére, számára 's különbözőségére. De azért azt állítani, hogy minél több ideákhoz juttatik a' lélek, annál nagyobbak kell lenni a' kaponyának is, nem tanácsos, az ellenkezőt mutató számtalan példák miatt.

A' vak leányok abban különböznek a' vak fiuktól, hogy több gondot fordítanak a' külső ékesgetésre; viseletök egészen hasonlít a' látó leányokéhoz; de ha a' tanulásból kilépnek, ritkán szánják el magokat férjhezmenetelre, holott a' férjfinemű vakok minden fejtörés nélkül készek arra.

Vezetőm felszólítja, hogy diktáljak valamit a' fiatal szedőknek; megtevém, 's kevés óra mulva előhozá egyik a' mondott periodust, melly oly pontosan vala szedve, mintha a' leghíresebb könyvműhelyből került volna. Író toll helyett bizonyos vésőjök vagyon, mellyel egy érczlinia után írnak, hogy egyenes irányt tartsanak. Ha az ily módon írottat olvasni akarják, megfordítják a' levelet, és megtapogatják a' véső' fokával a' másik oldalon kidomborult írást.

„Tapintási érzékjök tehát igen finom?“ mondtám egyiknek. Ez oly nagy, viszonzá, hogy közülünk sokan még a' szint is megismerik, még pedig csupán érzés által. Igy van közöttünk egy vakon született leány, ki a' veres selyem anyagot más színű ugyan csak selyem anyagtól megkülönbözteti, csinos erszényeket készítvén belőle. De csak a' piros színt ismeri meg, a' másfélét nem. Csak azt kell tudni, folytatá egy másik kissé kevélyen, hogy sok szint szá-

gáról is megismerhetni, kivált uj anyagokon. Nevezetesen a' pirosat pedig azért lehet könnyen megismerni, mert a' nedvességet hamar magába veszi. Egyébiránt, mondá egy harmadik több szerénységgel, nem csupán a' tapintás pótolja ki látásunkat, hanem hallásunk is, melly igen finom. Semmi zörej nem kerüli el figyelmünket, még többféle hangot is, ha egyszerre hat felénk, meg tudunk különböztetni. „De nem hiuk egykissé?“ kérdém tőlök? Mi? kiáltanak mindnyájan, épen nem!

Valóban még mindnyájokban meg volt a' fiatalság' tisztasága és sem hiúságot, sem irigységet nem ismertek. Igen természetesen, mert minthogy tanítójuk' arczvonásaiban sem dicséretet sem gyalázatot nem olvashattak, nekik is idegen maradt azon oly szokott és mélyen gyökerező két hiba. Az is jegyzésre méltó, hogy két vak nem ugrik könnyelműleg egyik tárgyról a' másikra beszédében, hanem egész beszélgetése lassu 's meggondolt, mint járása.

Egy érzéknek közös elvesztése, az egyenlő külbenyomások 's az emberi társaságtól külön válásuk, közelebb viszik ezen szerencsétlenciket egymáshoz, és közöttök oly szeretet uralkodik mint a' mezei emberek közt; de mind a' mellett gyakran haszonlesők és gyűlölők. Ugyan azon körülmény, melly őket a' hiúságtól megmentí, némelyeket bizodalmatlanná tesz, mivel az embert csak azon kevésről ismerik, mellyel az leginkább szokott esalni, tudnillik beszédéről. Azt is vettem még észre, hogy a' kor jobban elkülönzi a' vakokat, mint minket. Egy tizenöt esztendőös vak oly tisztelettel viseltetik egy húsz esztendőös iránt, mint nálunk az ifju egy aggott ősz iránt, mert több tapasztalás és esztendő kívántatik ahoz, hogy csak az egy érzék által szerezhető megfogások kellő éretségre jussanak, mint mi látók gyanítjuk. Bizonyosan nehezebb oly dologról itélni, mellyet csak tapogatás által ismerünk, mint olyanról melly mindig szemünk előtt és mellyet más érzékkel is észrevehetünk.

A' vakok' tanítása igen lassan halad előre, 's épen az teszi az ifjabbakat visszatartókká és szemérmesekké.

T á n c z.

A' táncz, mint tudva van, hangászati mértékes tagjártatás, mint valamely karakternek, történetnek tökéletes kinyomása.

Tánczmesterség ellenben, hangászati mértékes tagjártatásban bizonyos eseteket, történeteket és karaktereket előadni. De ez sem nem a' közönséges társasági tánczban, sem nem a' tulajdonkénti játéksziniben, hanem kiváltilag a' *balletben* vagy *nézőtánczban* történik.

A' *társasági táncz* csak a' tagok' gyakorlására czéloz és társasági mulatozásra, a' nélkül, hogy annyi izlést és szép találmányokat kívánna, mint a' *ballet*, vagy csak a' játékszini táncz is. Mind kettőtől különbözik tehát a' társasági táncz, mint csak közönséges. A' *játékszini* gyakran a' szindarab közt vagy utójátszás gyanánt tánczoltatik a' színészekről. Az epecselést (*gestus*) láthatni ebben mint a' *balletben*, de a' szép tánczmesterséget sem mutatja azon tiszta, felséges tükélyében, mellyben a' *nézőtáncz*, mellyet a' daljátékkal hasonlíthatni össze, a' játékszini tánczot pedig a' *vigjátékkal*. Ez először vad, szilaj, durva, erős emberek' táncza, kalandos, kicsapongó kedvtöltéssel, másodsor tréfás a' köznép' szokásai és vigalmai szerint, harmadszor karakterizáló, mellyben utánazó játékkal a' mindennapi életnek bizonyos folyamatja ékesen és csinosan előadatik; negyedszer nemes és ünnepélyes, mellyben csak ahoz méltó érzések, szokások és történetek nyomatanak ki. Minthogy pedig ezen nemei a' játékszini táncznak vagy közben úgy utána adataknak elő a' játékszini darabnak, mindenkor ahoz kell őket alkalmaztatni, valami hasonlót ahoz kell magokban foglalniok; úgy hogy annak hatását inkább elősegéjék, mint gátolják vagy semmivé tegyék. A' *tulajdonkénti nézőtáncz*, vagy *ballet*, egész *nézőjáték* tánczból, épen úgy, mint az *Opera* egész játék dalból. A' *nézőtáncz* teszi tulajdonképen a' szép tánczmesterséget, sajátos rendeltetése abban állván, hogy oly történetet, karaktert, szenvedélyt 's indulatmozgást terjesszen elő magasb tükéllyel, mellyeket táncz által igen természetesen lehet kifejezni, 's mellyeknél ugyanazért az ilyes tagjártatás természetes, p. o. oly történeteket, eszketeket 's indulatokat, mellyek vagy a' fő tör-

ténetbe vágnak, vagy azt okozzák 's előmozdítják.

Egyes esetet, életmódot és karaktert is előadhatunk ugyan a' tánczban, de ezen utolsó csak karaktervonás, az első pedig csak jelenetet képeznek a' tánczból. Minthogy pedig a' *nézőtáncz* nem csupán jelenet, hanem egész érthető történetnek, oda illő bebonyolítással és kifejtéssel való előterjesztése, ez olyan hosszú, mint csak a' táncz által kinyomott indulatmozgások megengedik; hasonló esetekből és helyzetéből oly vidám indulatoknak és történeteknek is kell származniok, mellyeknél szinte oly természetesen esik a' tánczolás, mint másoknál a' danolás, vagy mind kettő tevése is egyszerre, és mellette musikáltatás. A' tánczhoz ugyan is csak élénk vidám indulat és kellemes, szelid, vig, ábrándozó szenvedély kívántatik, mi az elragadtató ábrándozásig emelkedhetik. Azért a' *ballettánczosnak* igen nagy nehézségekkel kell küzdenie, ha a' darabban tánczolhatatlan indulatok vétettek fel; és vagy meg kell jobbitnia a' költő által hibásan vetett tervet, vagy azt elő sem adnia.

De valamint a' daljátékban nem csupán lelkesedett éneklések fordulnak elő, hanem szavak is hallatnak, épen úgy jön elő a' *nézőtánczban* is gyakran epecselés; de ennek soha sem szabad fődologgá lennie a' *balletben*, hanem csak gyámolul kell szolgálnia. Mert a' *nézőtáncz* az általános *pantomime*-nak csak egy külön neme, mivel a' *pantomime* mindenre kiterjeszkedik, mit a' testnek mozgásán kívül tekintettel, arczal, állással ki lehet fejezni, holott a' *ballet* és táncz oly dolgokra szorítatik, mellyeket hangmértékes mozgással jelentetni ki. Azért hasonlít a' *nézőtáncz* a' lírikai poezishez és minden más tagjártatási játékon felül emelkedik, mellyekben szép epecselési beszéd uralodik ugyan, de nem oly lírikailag adatik elő mint a' *nézőtánczban*. A' *pantomime* ellenben hasonlít általában a' poezishez, nemcsak kizárólag a' lírikaihoz, mint a' *ballet*. Mi a' lírikai költeményben mérték, versnem, stropha, az *nézőtánczban* a' táncz lépés, tánczmenet (*tour*) és tánczrész. Kerülni kell tehát, hogy a' nem lényeges vakító ugrándozat, fel ne eseréltessék a' szép *nézőtáncz*al, mellékdolgok a' fődologgal (p. o. ragyogó ruhák, szökellések és láb-

billegetések). A' láb 's egyéb tagok' mozgásával az ábrázat' jelentőségének sem ellenkezésben sem üresen nem kell lennie, sem másat mutatnia, hanem az egészszel annál inkább kell összhangzania, minél kevésbé lehet mindent kijelenteni lábbal, melly legkevésbé szabad, a' tánczolóknak egész teste azon nyugodván.

A' tánczos tehát különösen jó természetű és szép alaku legyen, mivel egész testének még inkább ki kell tűnnie a' tagjáratásban mint játékszínen, és szembeötölő kellemetlen növéssel könnyen elronthatja a' kellemes benyomást. De hogy a' tánczosnak minden mozgásai a' kellem mellett is elegendő erősek 's élénkek legyenek, igen jól kell magát mutatni tudnia, következőleg könnyűnek, hajlékonynak, gyorsnak, erősnek, nyúláknak lennie; végre a' nemest és nevetségést eltalálólág adnia, minden hamis czikornyásság vagy túlság nélkül. Minden dolgot találva, kellemesen, elevenen, ékesen és szépen kell kinyomnia, hogy ez által a' nézőket kedvesen lepje meg. Az ábrázattal szükséges befejeznie azon jelentőséget, mellyet mozgalmi mutatnak. A' kedvelt *kerengő* 's az *angol táncz* mozgékonyvá teszi ugyan a' tagokat, de nem ad azoknak oly tetszetes külsőt mint a' *menuet*; mellyet tanuló színészeknek multhatatlánul sokáig kellene gyakorolniok.

Jó tánczmester csak az, ki társasági körben is biztos és kellemes tartást mutat, ha tudnillik ábrázata is testmozgásához illő jelentőségű. Különbén a' gyakorlás, vívás, lovaglás jobb testtartáshoz juttat, mint középserű tánczmester, kinek lábai gyakran mutatnak valamit, de feje és melye nem magyarázzák 's ebből kedvetlen hármóniatlanság származik az egészben.

Nagy emberek' különösségei.

Más a' lángeszű ember szellemi körében, más magános életében, 's míg amott bámulásra ragadja a' világot, emitt a' legnagyobb gyengeségeknél lepjük meg. De nem természetese-e, hogy az, kinek lelki tehetsége rendkívül nagy, emberi categoriájában is eltérjen a' szabályosságtól? Nem kell tehát azon csudálkoznunk, ha némelly nagy embereknél öngyengeségeinket

nagyobb mértékben találjuk. Egyebiránt innen látszik, mennyire igaz a' közmondás „inasa előtt senki sem hős“ és mily igaz, mit *Schiller* ezen tekintetben mond „ezen gyengeségek adják a' historikus' száraz rajzába a' színeket, ezek tesznek némelly hőst ismét emberré.“ Vannak oly nagy talentomu emberek, kik semmit sem képesek tenni, míg valami feltétel' kivételét előre nem bocsátják, vagy ugyan akkor nem hajtják végre. Hogy ezen szükségét kora szokás okozza, onnan világlik ki, mert az el nem sülés' alapja az önerőben nem bizás 's az önerőtlenység' érzetében fenekszik.

A' magánosan járkálás igen basznos gondolkozásra. *Rousseau* J. J. akkor jutott a' legmélyebb és jelesebb gondolatokra, mikor hegyek és völgyek közt magánosan járdalt.

A' híres angol költő *Milton* csak tavasszal és ősszel költött, de nyárban és télben soha sem sült el egy verse is.

Corneille bezárta ablakait 's elsetétíté szoháját ha szomorujátékait írta.

Pope igen szerencsés volt a' gondolkozásban, mikor lovaglott, 's azt mondják, legszebb költeményeit sebes lovaglásban készíté.

Hobbes nem vala képes dolgozni, hacsak tiz tizenkét pipa' füstébe nem merülhetett.

II *Fridrik* rendesen burnótszelenezéjéhez folyamodott, ha lelkét gondolkodásra akarta bizgatni.

Johnsonnak theát kellett innia, ha valami jót akart írni; *Voltaire* pedig míg kávé nem ivott, nem tudott dolgozni.

A' híres *Chatam*, *Pitt* atyja, mindig elolvasott előbb néhány lapot *Barrow* theologiai írományából, azután ment debattirozni a' követkamarába.

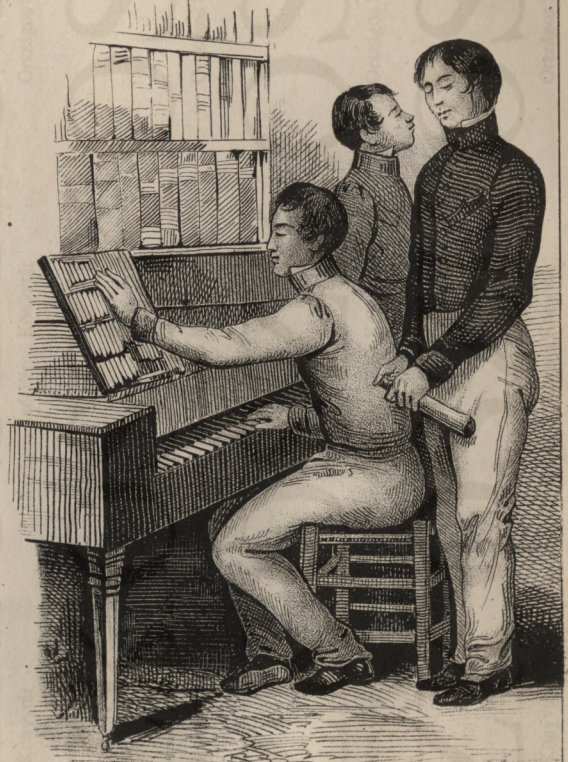
Reinolds a' nagy hirű festész, csak állva tudott festeni.

Mennyit tegyen az emlékező tehetségnél csupa mechanikai szokás, e' következő példa mutatja. Angolországban egy nevezetes ügyész mindig egy gombaly ezérnával jelent meg a' törvénszék előtt, mellyet, míg csak beszélt, szünetlenül tekergetett ujjára; a' nélkül egy szót sem tudott előadni. Azon pillantatban, midőn egykor fel akart állani, ellopta valaki tőle e' gombalyagot, 's vége lett beszédének, következőleg a' per is elveszett.

Szülelti vakok.

Később megvakult.

Blavirozó vak.

Vakok.

S. Borromeus saronna.

Cujacius nem tudott másképen tanulni, hanem csak ha hasra feküdt.

Mexera legfényesb nappal is gyertyánál dolgozott. Ha valaki fényes nappal meglátogatta, a' lépcsőig kísérte gyertyájával 's levilágított az elmenőnek.

Swift a' fuvarosok' koresmájában tartózkodott legörömebb.

A' híres statusnok *Richelieu*, hogy magának mozgást szerezzen, szobája' falára szokott ugránozni, 's mindig megjegyezte egy húzással, mily magasra ugrott, ha aztán másszor feljebb is ugorhatott, egész nap jó kedvű vala. *Boisrobert* abbás *Richelieu*' kedves tanácsnoka, meglepé őt egykor ezen málotságánál, de mint sima udvarnok azon pillantatban mondá, hogy ura meg ne szégyenüljön „én fogadok eminentiáddal, a' miben akarja, hogy én még feljebb ugrom.“ Tüstént leveté felső ruháját és versenyt ugrált a' kardinálissal, melly fortélyságért néhány nap mulva feljebb emeltetett hivatalában.

A' híres theologus *Clarke*, ki az Isten' lételének megbizonyítása által halhatatlan nevet szerzett, székeken és asztalokon szeretett ugránozni.

Vannak azonban szép emberi gyengeségek is (ha ezeknek kimutatása nem alacsony módon történik), mellyek szeretetünket és tiszteletünket különösen megérdemlik, p. o. ha egy *Agesilaus* gyermekével ugrál a' pálcza-paripán, vagy ha egy *IV Henrik* császár négy kéz láb csuszkál, hátán pedig eleven fjacskája hintazza magát.

Sz. *Borromaeus*' szobra.

A' *Lago maggiore*, *locarni* vagy hosszutó, másképen *Verbano* tó, *Locarnotól*, a' helvétziai *Tessin* cantonban, *Lestoiy* nyulik a' majlandi gouvernementbe Olaszországban. Hossza 10 széle 1 1/2 m. föld, mélysége pedig a' közepén 80 réfnyi. A' *Tinicello* vagy *Naviglio grande* csatorna által Majland várossal, és a' 6600 öl hosszú *Tresa* által a' *Lugani* tóval függ össze; *Ticino* folyamon kívül 26 patakot vesz magába az ausztriai tartományban. Ezen tónak déli részén vannak a' *borromaeusi szigetek*,

mellyek a' sok tengeri nyulról, *tengerinyul szigeteknek* (*Isole de canigli*) is neveztetnek; ezek ugyan aprók, de szépek, kellemesek pompás épületekkel, felséges narancs- és citromkertekkel díszeskednek. A' tó' partjai, mellyeknek egy részét képünk előterjeszti, tetszőleg mutatkoznak a' szemnek kellemes változóságaikkal.

Arona vártól nem messze egy kis halom, a' *Lago maggiore*' nyugoti oldalán, különösen magára vonja a' figyelmet, mert ezen emelkedik fel a' 17-dik század' közepe óta vertriből készült 112 láb magasságu szobra szent *Borromaeus*nak a' grófi *Borromeo* családból, 's ennek köszönik az épen említett kis szigetek nevüket.

Borromeo Károly született Aronában. 1538. nemes, igen gazdag és nagytekintetű szüléktől. Már legkorábbi ifuságában különös vonzalmat mutatott a' papi élethez; szülei megengedék neki e' választást 's az egyháznak szentelék. Mind rangja, mind szüleinek gazdagsága 's fénye, de mind ezeknél méginkább kitünő tehetségei 's rényei azt tevék, hogy ő a' maga által választott körben nagy előmenettel haladt 's egyik lépcsőről a' másakra emelkedett. Már 21-dik esztendejében nagy bátyjának, ki kevéssel az előtt pápának választott (IV *Pius*) és őt magához hívta, a' legfontosabb szolgálatokat tette, 's általa egymás után protonotarius-sá, referendarius-sá, kardinalissá 's majlandi érsekké neveztetett. Mind ezen méltóságokat szellemi ügyességgel, jámbor életmóddal, fáradhatatlan buzgósággal, a' jónak előmozdításában 's az egyházi dolgokbani munkássággal szerfeletti dicsőségben viselte. Egyik bátyjának halálakor az igen gazdag örökség sem csábíthatá el a' papi élettől, hanem inkább megkettőzteté ezen időtül fogva életmódjának szigorúságát, és minden világi gyönyöröktől 's foglalatosságoktól elvonta magát. II *Filip*, a' spanyol király, hercegi rangra emelte 's elhalmozá méltóságokkal. Nagy bátyjának halála után megengedte annak követője, hogy Majlandban lakhassék, 's itten lelé a' nagy érdemű ember az alkalmat, nagy gazdagságát és befolyását áldásthozó intézetek' alapítására fordítani, mindenféle jobbításokat tenni, becsúszott hiányokat kiirtani, 's a' t. Azon mivek közt, mellyeket Olaszország adakozóságának és val-

lások buzgalmának köszön, említést érdemlők sz. *Praxadeus'* temploma, a római *Santa Maria-Maggiore* templom' belsejének kiszépítése, egy gyönyörű szökőkút és több oskolák *Bolognában*; a majlandi fő templom' egy részének kiépítése, több oskolák a' fiatalság' számára, melynek nevelésére különös gondot fordított, néhány kórintézetek és más részint egyházi, részint világi épületek. Igen nagy érdemeket szerzett magának Majland' népesítésében is, midőn azt egy kegyetlen éhség, 's néhány esztendővel később egy dőghalál kipusztította. Itt igazi vigasztalója 's védangyala volt a' szenvedő emberiségnek; de áldozatai 's erőködésai ezen veszélyes időszakban megrongálák egészségét, 's a' kora halál (46 esztendejében) az igazán nagy férjfiu' életének véget vete. A' szentek közé számíthatott 1616; és képünk ezen szentnek szobrát mutatja.

Az orosz tengerihatalom' kezdete.

Csak a' történetnek köszönhetette nagy *Péter* a' nagy és szerencsés gondolatot, hogy statusai-ban tengeri erőt állítson fel. Midőn még fiatal volt, egy Moszkó felé feküdt faluhoz sétálván, meglátott egy sajkát, melyet *Brandt* hollandus készített *Michaelovits Alexis'* uralkodása alatt. Azonnal akará tudni az ifju fejedelem, miért különbözik ezen sajka' készüllete a' többi hajókétól? Felelet az vala neki, hogy szél ellen is mehessen, és evező nélkül is hajtathassék. Ezen felelet még inkább nagyította *Péter*' ujságkívánását. Tüstént előidéztetett *Brandt*, ki Moszkóban asztalos mesterségből élt, hogy a' sajkára árboczat és vitorlát készítsen, 's a' czár belészállván nagy csudálkozására és örömére *Yaoussa* folyamon lulájozott. *Brandt* aztán megbízott általa, hogy egy sebes hajót készítsen, mely 1691 vizre eresztetett, 's nem sokára azután több apró hajókat készített ugyanazon hollandus a' preilowi parton a' czár' szeme előtt álgyukkal, melyekkel a' fáradhatlan fejedelem diadalommal evezett vissza Moszkóba.

Brandt' halála épen meg nem gátlá a' czár't igyekezetében, néhány esztendővel később *Hollandiába* ment, a' hajóépítést tanulni. Innen

Angolországba utazott; minthogy most már képes leve mind két ország' hajóépítési mesterességét megítélni, az angolt választotta, hollandi kikészítéssel.

I *Péter*' idejében teljességgel nem vala az oroszoknak haszonvehető hajójok. A' kozákok' ladikjai, melyeken tengeri tolvajságot üzének fa derekából faragtattak. Az ország' belsejében oly kevéssé ismertetett a' hajózat, hogy a' festők olig voltak képesek egy hajót rajzolni. *Péter*' atyja, *Alexis*, oly czéllal volt ugyan már, hogy a' kaspiumi tengeren kereskedést nyit *Perzsiával*, és e' végre hajóépítőket hozatott *Hollandiából*, 's már egy *Sas* nevű hajó valóban *Astrakanba* ment a' *Volgán*, de a' kozákok' lázadása, mely épen akkor ütött volt ki, semmivé tette a' vállalatot; az új hajó elévetetett, a' kapitány megöletett, a' többi legénység elszéledt, csak egy orvos és *Brandt* került vissza *Moszkóba*. Ez a' *Brandt* volt az, kiről feljebb emlékezünk, és ki *Péter*' kezében első eszköze lön az orosz tengeri hatalomnak. Megholt 1692-iki *juniusban*. —

Könnyű módja a' levélmásolásnak.

Kinek sok levelet kell írnia, mint kereskedőnek, és kinek szükséges mindenkor tudnia, mit irt, érti, mily hasznos levelének másolatját birni, a' nélkül hogy azt újra le kellene írnia. Azért nyertek az angol *másoló-sajtlók* más országokban is nagy kelendőséget. Az újabb időkben oly hordozható sajtók találtattak fel, melyek kevésbe kerülnek, de nélkülözhetők is, csak az ember e' következő módon tegyen. A' jó, igen fekete de nem sűrű tintába, mellyel írni akar, annyi sárga vagy fejez cukrot tegyen, hogy hogy az írás fényes, de ne igen ragadós legyen, 's oly papiroson írjon, mely legkevésbé sem iszik, sem által nem látszik. Tartson az ember készen egy könyvet, nyolcz vagy tiz enyvetlen nyomtató papiroslapból készültet, leginkább negyedréiben; a' másoláshoz ekkor még csak selyem papiros kívántatik, mely vékony és enyvetlen, mint a' könyvekbeli rézmetszéseken gyakran találtatik, csakhogy lyukak ne legyenek rajta,

széle pedig egyenlő legyen. Ezután oly nagyságú selyempapiros vágatik, mint a' másolandó levél, kinyitattatik a' könyv, rátéttetik a' selyempapiros lap és finom tiszta spongyiával, melly tiszta vízbe mártatott, egészen megnedvesítetik gyorsan és vigyázva. Azután bezáratik a' könyv és lágyan megnyomatik. Elvesztvén így a' selyempapiros felesleges nedvességét, kivétetik a' könyvből, 's a' most írott levele egyenesen ráalkalmaztatik minden húzogató és izgatás nélkül, melly levelet porral koránt sem kell behinteni; alája pedig valami hat iv sima papiros tétetik, és ha a' selyempapiros rajta van, egy más iv írópapiros fektetik rája. Ezt most több ízben megnyomogatja az ember öklével, a' nélkül hogy helyéről elmozgató; ugyan ezt teheti melegített vasalóval is, csak hogy mindenütt egyenlően nyomogassa meg. Sokáig ezen dolgot nem folytatván, mivel a' betűk majd igen szélessek lesznek a' másolatban, egyszerre 's egy irányban levéttetik a' selyempapiros, 's hirtelen más könyvbe tétetik száraz nyomtató papiros közé; mindig úgy változtatva, hogy két száraz level közé essék egy nedves selyempapiros. Ha ez megszáradt, kivétetik, 's kész a' másolat, melly ha jól elsült, épen oly olvasható bal oldalán, mint az eredeti levél.

A' Murten melletti esontház Helvetziában.

A' *Pais de Vound* híres épületben, melly esontháznak neveztetett, 's mostanában rontatott el, azon burgundoknak, kik merész Károly herczeg' vezérlete alatt, a' helvetákat akarák meghódoltatni és itt elhullottak, esontjai tartottak a' helveta vitézség' örök emlékezetére. Alakja az épületnek szép hosszas négyszeg vala, hosszúsága 17, szélessége 6 láb. Két hosszabb oldalán két két, két keskenyebb oldalán pedig egy egy rostélyal, hogy a' levegő keresztül folyhasson 's a' esontokat rothadástól megóvja. 20 vagy 26,000 burgundusnak ezen maradványa négy fal közt volt felhalmozva, 's három lányi magasságon annyira állott el a' faltól, hogy szabad körüljárást engedett. Az utazók gyakran zsákmányolának ezen esonthalomból,

ugy hogy az épület elrontásakor már igen megfogyott. Némelly esonton látszott még nyoma az iszonyu kardvágásnak és dárdának. A' hosszu idő úgy kiszáritá a' esontokat, hogy ha az ember szél ellenébe állt, sem érzett szagot. Sok esont annyira ki volt évo bizonyos részein, hogy belső szerkezetét világosan észre lehetett venni. A' esontház' falán számtalan sirveseket lehetett olvasni, 's egy egész nap sem volt elég mind azon neveket és gondolatokat végig szemlélni, mellyek nem csak a' falakra, hanem még a' esontokra is felkarczoltattak. A' tájék maga úgy látszott oly nagy ütközethez való tér, melyet Károly a' merész 1476 itten elvesztett; ki a' nagy tó' partján telepedett le táborával, a' helveták pedig alig félannyi számmal mint a' burgundiak, a' halmokról rohantak le, mellyek a' tó' közelében emelkednek fel; de halmok ellenállhatatlan vala. A' burgundok ezenként hanyattak a' tóba. Károly maga egy volt azon kevesek közül, kiket lovaik vittek át a' tavan. A' monda szerint a' herczeg' lovának farkába kapaszkodott fegyvernöke, és urával együtt szerencsésen átjutott a' tulpartra. De midőn Károly még egyszer visszatekintett, és egész táborát, mellyel Helvetziát meghódoltatni reménylé, elszórva, porba keverődve, vagy a' tóba vergődve elveszni látá, dühödve rántott elő egy pisztolyt 's agyon lövé hűséges fegyvernökét, mint oly nyomorultat, ki nem méltó annyi vitézeket felül élni.

E m l é k e z e t.

Haller egy példát hoz fel, hogy bizonyos ifjunak benyomatván agyveleje, tizenöcz hónapig egészen ostoba volt, és csak apródonként nyerte vissza emlékezetét; a' mikor újra kellett olvasni és írni tanulnia. Egy másik elvesztette emlékezetét, midőn fején egy nyilt seb hegyógyítatott, 's azt előbb vissza sem nyerte, míg a' seb ujlag ki nem nyitott. *Le Camus* azt beszéli, hogy egy fiatal ember természettől oly képtelen vala, hogy épen semmit sem foghatott meg ésszel. Utóbb egy klastromba adatott harangozónak, 's ott véletlenül nagyot esvén egyszer, veleje szokatlanul megrázott, de ezen-

mul tehetségei is oly nagy mértékben megsza-
porodtak, hogy szerencsés foganattal kezdett
tanulni és igen jeles tudóssá lett. Ugyanezen
író említi Petraréból, VI Clemens pápa oly
rendkívüli emlékezettel bírt, hogy abból a' mit
olvasott, soha sem felejtetett el semmit, és
azt mondá: ezen különös talentomot csak egy
fejsebnék köszönheti.

N a p l ó.

December' 20-kán 1815, *Ausztria*, *Francia-
ország*, *Nagybritannia*, *Porosz-* és
Oroszország kezeskedő oklevelök ál-
tal biztosítják *Helvetzia'* örökös neu-
tralitását és birtokának sérthetetlen-
ségét. — 69 Kr. u. meggyilkoltatik
Vitellius római császár az ellene fel-
kelő nép által. Rejtékéből kihúzat-
ván gyalázatosan hurezoltattik az ut-
ezákon és kínos megöletése után teste
a' Tiberisbe vették. Erőszak-
tetteit és dühöngő kiesapongásait egyetlen
dicséretes vagy közhasznu cselekedet-
tel sem hozá helyre.

- 21-kén 1815. Négy héttel ezelőtt az
esküdtek' (assises) törvényszéke által
halálra ítéltetvén a' francia fő posta-
kormányzó gróf *Lavalette*, e' nap ha-
tározatotott meg kivégeztetésére, midőn
az előtti estve szabadságot nyert neje
férjét meglátogatni. Tizenkét eszten-
dős leányával 's annak nevelőjénél
viteté be magát a' tömlöczbe. Darab
idő múlva a' két utóbbi kikéredzett a'
rostélyon a' grófnét karon támogatván,
ki mentéjébe burkolva 's kezkenéjét
szemein tartva, legmélyebb fájdal-
omba merülve látszatott. Bémenvén
néhány percz múlva a' tömlöcztartó,
oda a' fogoly 's helyén ült felesége.
Azonnal lárma ütötött 's utána iram-
lottak Lavalettenak; de ő már ellant

és csak leánykája találtatott szállásán.
A' policzia' minden vigyázatának da-
czára 14 napig rejtkezdedt és azalatt
további futásra teve készületeket, melly
nél három angol, *Wilson*, *Hutchin-
son* és *Bruce* segíték; angol generál'
ruhájában Belgiumba ért. Hőslelkü neje
egy ideig fogságban tartatott; de a'
heves indulatok, mellyektől ostromol-
tatott, elméjét megzavarták. Lava-
lette 1821 a' királytól megkegyelmez-
tetvén Franciaországba tért vissza.

December' 22-kén 1790 *Suwarow* rohanással és
borzasztó vérontással veszi meg *Ismail*
nevezetes török erősséget Beszarábiá-
ban, melly alkalommal egy a' Duná-
ra behozott orosz tengeri hajóserég,
Ribás' vezérlete alatt, nagy segedel-
mére volt.

- 23-kán 1748 Portugália' királyai a' *rex
fidelissimus* nyelik czímet a' pápától.
— 1809 visszatér a' most uralkodó
burkus király *Berlinbe*, honnan már
három év óta távol volt.
- 24-kén 1512 *Rhodus'* szigete átadatik a'
törököknek a' sz. János' lovagai által.
II Szolimán pompás bemenetelt tart a'
fővárosba. — 1688 I *Jakab'* szökése
Angliából 's a' *Stuart*-ok ennek követ-
kezésében örökös kirekesztetnek az an-
gol trónról.
- 25-kén 800 Nagy *Károly*, a' frankok
királya, Rómában III Leo pápa által
véletlenül császárnak koronáztatik. —
1642 születik az óriáseszü mathematiki-
us és bölcs *Newton*.
- 26-kán 1805 *pozsonyi béke*, Francia-
ország' részéről *Talleyrand* herczeg,
Urunkéról pedig herczeg *Lichtenstein*
és gróf *Gyulay* által iratván alá.

POZSONYBAN.

Ifj. Schmid Antal' betűjével és költségén.